

NAE IONESCU ȘI CUNOAȘTEREA CA PAIDEUMĂ METAFIZICĂ A REALITĂȚII

IONEL LĂZĂRICĂ

Universitatea din București, Facultatea de Filosofie

Nae Ionescu and Knowledge as Metaphysical Paideuma of Reality. The present work aims to synthesize the essential elements related to the problem of the relationship between Nae Ionescu's metaphysics and knowledge. The relationship in question is seen through the prism of the conception of Leo Frobenius, the well-known philosopher of culture. If in the conception of the mentioned philosopher the paideuma represents the transcendence of the environment, which has become a form through people¹, in the case of Nae Ionescu, we could consider that the metaphysical paideuma is a transcendence of reality, which has become a form through knowledge, this being the hypothesis of the present research. In this sense, the essential concepts related to Nae Ionescu's Theory of Knowledge were considered, such as: the object of thought, the relationship between thinking and knowledge or between knowledge and reality, the logical conditions of existence, the relationship between self and reality. Starting from these concepts, the ways of man's reporting to reality, the poses of reality, as well as the contents of Nae Ionescu's metaphysics, living, mysticism, the world and the finitude of existence were addressed.

Keywords: Nae Ionescu, metaphysics, knowledge, reality, paideuma, phenomenon, world, existence.

Nae Ionescu (1890–1940) a fost, după cum afirma Gh. Vlăduțescu, un metafizician care nu era preocupat de un sistem sau de un proiect, ci de intenția de a-și învăța studenții să deprindă modul de a gândi metafizic. Îi critica frecvent pe cei care credeau în existența filosofiei, în timp ce pentru el nu exista decât filosofarea. Unul dintre studenții lui, Mircea Vulcănescu, spunea că demersul de gândire, constituit ca pentru sine, pentru soluționarea unei probleme filosofice, se desfășura pe viu, în fața audienței, iar în acest scop încerca mai multe posibilități de rezolvare, unele dintre acestea fiind lăsate în așteptare. De fiecare dată, menționează Vulcănescu, rămăneau întrebări deschise, de la un curs la altul sau chiar de la un an la altul. Nae Ionescu obișnuia să spună că filosofia nu este o știință, ci o atitudine în fața realității, dar pentru a face filosofie, oricine trebuie să gândească autentic, punând totul sub semnul îndoielii, și nu să plece de la „o sumă de adevăruri bine stabilite”. Mai mult, considera că un curs de filosofie este, în primul rând, un prilej

¹ Leo Frobenius, *Paideuma*, București, Editura Meridiane, 1985, p. 9.

de lămurire pentru cel care îl susține, venind cu îndemnuri de meditație la anumite probleme filosofice și nu cu soluții². Filosofia sau filosofarea, spunea Nae Ionescu, este un act de trăire, un act de viață. În acest sens, filosofii evită să spună că a filosofa înseamnă a reduce realitatea sensibilă la cerințele propriei personalități, cu îndreptățire sau nu, încercând să o deformezi, ca-ntr-un „pat al lui Procut”, pentru a se potrivi cu necesitățile personalității tale³.

Încercând să pună „problema metafizică”, Nae Ionescu reconstruiește totul în această cheie, iar noul construct este semnul trăirii realității în manieră proprie. Problema principală, abordată de Nae Ionescu în *Metafizica* lui, este aceea a posibilității cunoașterii metafizice⁴. În acest sens, nu există o teorie a cunoașterii sau a cunoștinței, după cum menționa Nae Ionescu, ci doar probleme de acest fel, care, împreună cu alte probleme, de naturi diferite, întregesc filosofia și duc la o perspectivă personală asupra realității⁵. În context, Mircea Florian afirmă că, pentru metafizică, realul are ca însușiri o latură fenomenală, perceptibilă, dar și o latură care nu poate fi percepută, recesivă, existând posibilitatea ca aceasta să fie cea adevărată, esențială. Chiar termenul de *fenomen* ne ajută să înțelegem o realitate *de aici*, adusă în câmpul conștiinței prin postularea unei realități *de dincolo*. Așadar, ceea ce nu se vede poate ajuta la descifrarea a ceea ce este evident, vizibil, dar dificil de înțeles. Se poate spune că fizicul își pierde orice sens, fără metafizic. Putem considera, așadar, că metafizicul este dominant, primordial și independent, iar fenomenul ca relativ și dependent.

În acest context, pot fi aduse obiecții cu privire la faptul că metafizica ține de un plan supranatural, ceea ce nu se susține, fiindcă obiectul metafizicii nu se află dincolo de experiență, de realitate. Metafizica nu poate fi în contradicție cu experiența, fiindcă nu face altceva decât să încerce să explice această experiență. Dar, dacă este așa, ar fi posibil să încercăm să considerăm metafizică tot ce este independent de conștiință, sens în care putem să ne gândim că în orice știință naturală se află o metafizică latentă, recesivă. Rămâne ca această „problemă metafizică” să fie elucidată, afirmă Mircea Florian, și să se stabilească dacă obiectul ei de studiu rămâne în domeniul empiric sau trece „dincolo” de acest domeniu, caz în care putem să acceptăm, sau nu, o altă realitate⁶. În context, Nae Ionescu propune mai multe *ipoteze filosofice* privind modul în care este organizată și funcționează conștiința noastră. Filosoful amintit înțelegea conștiința ca pe o experiență interiorizată, dată de trăirea vieții în planul sinelui. În acest sens, conștiința apărea ca fiind cea mai înaltă formă de viață, o formă de înaltă complexitate,

² Gheorghe Vlăduțescu, *Neconvențional, despre filosofia românească*, București, Editura Paideia, 2002, pp. 91–92.

³ Nae Ionescu, *Curs de metafizică*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 14.

⁴ Viorel Cernica, *Filosofie românească interbelică. Perspectivă fenomenologică*, Iași, Editura Institutul European, 2006, p. 137.

⁵ Nae Ionescu, *Teoria cunoștinței*, București, Editura Anastasia, 1996, p. 24.

⁶ Mircea Florian, *Experiența ca principiu de reconstrucție filosofică*, București, Editura Gramar, 2002, pp. 88–89.

ce se poate regenera prin propriile mijloace. Această regenerare este susținută de potențialitățile interne, care se pot actualiza în raport cu realul, în accepțiune aristotelică, dacă există posibilitatea de trecere în act. Felul în care se face actualizarea potențialităților în cauză determină structurile originare ale conștiinței, care pot fi numite valori, acestea reprezentând principii la care sunt raportate datele experienței cu care se confruntă realitatea. Astfel, prin actualizarea și experimentarea propriilor acte, conștiința poate produce cunoștințe⁷.

Martin Heidegger, citându-l pe Novalis, în *Conceptele fundamentale ale metafizicii*, spunea că filosofia nu este altceva decât o necesitate irepresibilă de a te simți pretutindeni acasă. În acest sens, prin nenumăratele interogații, care însoțesc ființa umană de-a lungul vieții, în labirintul unic numit *lume*, se exteriorizează finitudinea omului. Rezultatul este o însingurare a omului în fața întregului, în care acesta conștientizează, copleșit de întrebări insurmontabile, că este pe cont propriu, fără niciun sprijin, iar acest dor de casă, metaforizat de Novalis, se dovedește a fi dispoziția afectivă esențială a filosofiei. Deși întrebarea privitoare la ce reprezintă metafizica rămâne fără răspuns, știm, afirmă Heidegger, că este o apariție fundamentală în Dasein-ul uman, existență în care acționează prin concepte individuale, cu reprezentare generală. În acest fel înțelegem de ce metafizica este un demers interogativ în care nu numai ființarea în întregul ei este pusă sub semnul întrebării, ci și noi înșine, ca parte a acestei ființări⁸. În acest sens, Gh. Vlăduțescu, citându-l pe Nae Ionescu, afirma că ființa umană este relativizantă, atât în știință, cât și în filosofie. Nu există, în aceste domenii, adevăruri imuabile. Dacă în știință un adevăr poate fi valabil în mai multe aspecte constitutive ale unei civilizații, în filosofie un adevăr se poate schimba de la o epocă la alta. Paradoxal, adevărul filosofic, oricare ar fi el, conține în sine calitatea absolută de a nu fi unic. Fiecare filosofie poate fi adevărată, dacă o legăm de perspectivă. De aici și recurența temelor acesteia, mereu noi și pline de sensuri, dacă le abordăm din alte perspective, schimbate la nesfârșit. În acest sens, fiecare moment metafizic ar putea să se realizeze în absolut⁹.

Metafizica lui Nae Ionescu își are originea în vechea problemă, sesizată pentru prima dată de Parmenide, și care aduce în lumina conștiinței o interogație, rămasă până acum fără răspuns: *de ce există mai curând ceva, decât nimic*. În acest sens, Nae Ionescu considera că omul are nevoie de metafizică pentru a se orienta în cadrul acestei existențe, despre a cărei cauză nu știm nimic. Întrucât există contestatari ai metafizicii, care tăgăduiesc faptul că aceasta ar exista cu adevărat sau că ar avea posibilitatea de a rezolva problemele de natură existențială, Nae Ionescu îi îndrumă să se întrebe dacă metafizica produce vreun prejudiciu sau dacă nu cumva contribuie

⁷ Constantin Aslam, *Incursiuni în istoria filosofiei românești. Perspective hermeneutice*, București, Editura Universității din București, 2014, pp. 306–307.

⁸ Martin Heidegger, *Conceptele fundamentale ale metafizicii: lume–finitudine–singurătate*, București, Editura Humanitas, 2019, p. 38.

⁹ Gheorghe Vlăduțescu, *op. cit.*, p. 92.

la determinarea principiului fundamental al realității. Acest demers este posibil, menționează Nae Ionescu, doar prin încercarea de a adapta realitatea la necesitățile personalității umane¹⁰. În context, Nae Ionescu afirmă despre cunoștință că este un fragment de realitate, închipuind o materie pe care trebuie să o cercetăm, în condițiile în care acest lucru nu este posibil decât prin elaborarea unei teorii a cunoștinței. Fiind un fragment de realitate, cunoștința poate fi analizată din mai multe perspective. În acest sens, chiar dacă ne spune ce este realitatea, menționează Nae Ionescu, cunoștința are și ea o existență proprie. Din acest motiv, vom încerca să facem o analiză duală a acesteia, cercetare care se răsfrânge în primul rând asupra structurii interne a cunoștinței, respectiv ce înseamnă cunoștința în sine, dar și asupra interacțiunilor cunoștinței cu celelalte elemente ale realității, interacțiuni care au ca efect evidențierea naturii recesive a acestora¹¹. În context, se poate spune că punctul de plecare în orice analiză a existenței este conștiința. Și aceasta, fiindcă structura, proprietățile și relațiile specifice conștiinței sunt conținute de aceasta, fiind orientate după trăiri și acte din momentul prezent. Astfel, putem afirma că nu există obiecte care să se afle în afara conștiinței, întrucât conștiința trăiește doar prin propriile date interne. Nae Ionescu pleda pentru sinceritate absolută față de sine și față de cei apropiați, pentru autenticitate, ca o condiție indispensabilă pentru o autocunoaștere concepută ca o hermeneutică de sine¹². Problema cunoașterii nu poate fi înțeleasă, menționează Nae Ionescu, decât prin transformarea noastră în obiectul pe care îl cunoaștem, ca-ntr-o contopire sau fuziune cu acel obiect. Elementele realității sensibile sunt, în acest sens, predispușe a trece în concept și a depăși contingența sensibilului.

Așadar, conceptul este o realitate de cunoaștere, chiar dacă acest concept există, în mod esențial, în lumea logicii. Dacă vom accepta conceptul ca având o natură duală, respectiv realitate logică și realitate de cunoaștere, apare problema suprapunerii domeniului cunoașterii, aferent realității logicii, cu domeniul vieții concrete, al trăirii, aferent realității de cunoaștere¹³. În schimb, filosofia kantiană afirmă că a cunoaște semnifică a crea obiectul. Dar ființa umană nu poate crea obiectul real care există independent de voința lui, motiv pentru care omul creează experiența cunoașterii obiectului, cunoaștere care se sprijină pe afectarea sensibilității acestuia de către obiect. În acest sens, Mircea Florian afirmă că realitatea metafizică este accesibilă gândirii, fiind numită, din această cauză, *inteligibil* sau *noumenal*, fiind depășit astfel sensibilul¹⁴. Imm. Kant afirmă că gândirea adaptează obiectele care se prezintă cunoașterii noastre, și aceasta întrucât noi nu știm ce sunt ele în sine. *A priori*, menționează Kant, nu putem spune decât că lucrurile sunt pentru noi așa cum le gândim. Dacă materia cunoașterii noastre vine din afară, prin simțuri,

¹⁰ Viorel Cernica, *op. cit.*, p. 139.

¹¹ Nae Ionescu, *Teoria cunoștinței*, ed. cit., pp. 30–31.

¹² Constantin Aslam, *op. cit.*, pp. 311–313.

¹³ Nae Ionescu, *Curs de metafizică*, ed. cit., pp. 100–101.

¹⁴ Mircea Florian, *op. cit.*, p. 275.

într-un mod neorganizat, începem să gândim atunci când dăm o formă unitară acestor senzații, respectiv introducem o ordine în această dezorganizare. Gândirea acționează, în acest sens, ca un liant care unește senzațiile pasive între ele, motiv pentru care Kant afirmă că a gândi înseamnă a uni¹⁵. Referindu-se la Nae Ionescu și la contradicțiile interne ale personalității lui, Emil Cioran afirmă că acesta a trăit până la distrugerea de sine drama cunoașterii omenești, respectiv sursa căderii noastre din paradis, dar și sursa răului și a suferinței din lume. Cioran încearcă să explice trăirea acestei drame de către Nae Ionescu prin *starea de credință* care îl anima și *starea de luciditate*, care provine din faptul că acest om a încercat să înțeleagă ceea ce nu poate fi înțeles. Nae Ionescu, spunea Cioran, a insistat ca nimeni altul asupra dramei de a ști, reușind să-l facă să înțeleagă ce pierdere mare este cunoașterea¹⁶. Gh. Vlăduțescu menționează că Nae Ionescu considera că afirmația conform căreia metafizica este *știința ultimei realități* ar putea să corespundă adevărului, întrucât omul reprezintă *singura existență care își dă seama de ea însăși*. În acest sens, metafizica ar reprezenta o judecată neîntreruptă a omului, cu realitatea care i se prezintă, dar și cu sine însuși.

Astfel, ființa umană ar avea posibilitatea de a înțelege raporturile dintre realitatea obiectivă și cea subiectivă și de a identifica un centru de greutate, față de care lumea lui să-și găsească un echilibru. Și, fiindcă suferința noastră este întotdeauna ontologică, omul nu se poate lipsi niciodată de metafizică¹⁷. Mircea Florian aduce în discuție concepția filosofului german E. Jaensch, care afirmă că raportul de coerență dintre om și realitate a fost afectat semnificativ de diferențele dintre doctrină și metodă, ultima fiind, prin definiție, subordonată scopului¹⁸. În context, referindu-se la Nae Ionescu, Emil Cioran menționează că acesta a practicat exercițiul lucidității radicale în investigarea vieții, deziderat pe care l-a preluat de la profesorul său, folosind o metodă specifică ce poate fi numită *mărturisire a eului* sau *hermeneutică de sine*. Metoda în sine ar reprezenta o cale și nu o practică intelectuală, prinsă în reguli bine definite¹⁹. În sensul practicării lucidității radicale, Nae Ionescu se întreabă dacă ideea de om există în lumea reală. Argumentează apoi că, deși s-ar putea crede că oamenii există în mod concret, totuși se pronunță pentru om ca model din care este constituită formula metafizică generală a omenirii, care trece de lumea sensibilă, depășind tot ce este pieritor²⁰. Martin Heidegger afirma că orice întrebare a omului în privința sinelui este, de fapt, o problemă ce ține de *existența de fiecare dată specifică a omului*. Întrebarea „ce este omul?” redă ființa umană propriului Dasein și reprezintă, în același timp, semnul finitudinii sale interioare²¹. În legătură cu posibilitatea cunoașterii metafizice,

¹⁵ Alfred Fouillee, *Istoria filosofiei*, vol. II, București, Casa Editorială Odeon, 2000, pp. 142–143.

¹⁶ Constantin Aslam, *op. cit.*, p. 315.

¹⁷ Gheorghe Vlăduțescu, *op. cit.*, p. 93.

¹⁸ Mircea Florian, *op. cit.*, p. 185.

¹⁹ Constantin Aslam, *op. cit.*, p. 319.

²⁰ Nae Ionescu, *Curs de metafizică*, ed. cit., pp. 102–103.

²¹ Martin Heidegger, *op. cit.*, p. 373.

Nae Ionescu accentua asupra caracterului de necesitate al acesteia. În acest sens, fundamentul cunoștinței metafizice este constituit de principiul identității, care nu este specific doar logicii. Cu ajutorul acestui principiu, menționa Nae Ionescu, *esențele realității* trec în cunoaștere. Aceste esențe reprezintă formele prin care materialul realității sensibile este organizat. Poate că ar putea fi asemănată cu un anume fel de semințe ale realului.

Cunoașterea metafizică ar reprezenta, conform lui Nae Ionescu, punerea în evidență a legilor și formelor prin care este organizată realitatea, rezultând de aici că rolul cunoașterii metafizice este acela de a preciza esența acestei realități²². Despre această lume a realității, Nae Ionescu afirma că este transcendentă față de conștiința cunoscătoare, fiind absolută în trecut, dar incertă în legătură cu ceea ce se va întâmpla, fiindcă viitorul stă sub semnul posibilității. Dar, în acest caz, menționează Nae Ionescu, apare întrebarea dacă lumea incertă din viitor poate fi socotită a fi o lume în sine sau este o lume care poate să existe în plan perceptibil pentru conștiință, fără a avea incertitudini. Nae Ionescu considera că probabilitatea evenimentului nu ține de cunoaștere, ci de întâmplare, întrucât lumea viitorului este expresia a ceva ce nu s-a realizat încă²³. În acest sens, Nae Ionescu afirma că experiența, în sens kantian, reprezintă elementul subiectiv, însoțit de elementul obiectiv. Dintr-o altă perspectivă, experiența ar putea fi considerată o ultimă realitate, în care suntem captivi și pe care nu putem să o depășim. În acest sens, dacă există o realitate, atunci există un motiv obiectiv al cunoștinței. Totuși, ne putem întreba ce este realitatea, gândindu-ne că aceasta există doar ca motiv de cunoaștere, dar fără să știm nimic despre realitatea în sine, pe care nu avem posibilitatea să o cercetăm. Kant, menționează Nae Ionescu, consideră că lucrul în sine nu poate fi cunoscut, fiindcă are posibilitatea de a transcende cunoașterea. În acest sens, Nae Ionescu afirmă că, dacă nu putem cunoaște lucrul în sine, nu putem cunoaște nici formele apriorice ale cunoștinței²⁴. Filosofia, potrivit lui M. Heidegger, este o cunoaștere a esenței și poate ajunge la această cunoaștere doar dacă interogația sa are caracterul și forța de a viza esențialul. Procedul, în această situație, nu are trăsături de metodă, ci este dependent de posibilitatea de angajare a subiectului cunoscător²⁵. În acest context, Nae Ionescu afirmă că atitudinea metafizică poate fi activă, similar, așadar, cu atitudinea creatoare divină, având ca rezultat imanentismul, sau contemplativă, cu nuanțe mistice, în acest caz fiind o trăire care duce la transcendentalism. În prima situație, omul își găsește împlinirea în propriul sine, pe când în a doua situație, omul caută un punct de sprijin în afara acestui sine. Având în vedere posibilitatea interacțiunii cu existența, Nae Ionescu afirmă că acest lucru este posibil prin trăire mistică și prin cunoaștere, prima având caracter primar, iar cea de-a doua caracter secundar.

²² Viorel Cernica, *op. cit.*, p. 140.

²³ Nae Ionescu, *Tratat de metafizică*, ed. cit., pp. 73–74.

²⁴ Nae Ionescu, *Teoria cunoștinței*, ed. cit., pp. 76–78.

²⁵ Martin Heidegger, *op. cit.*, ed. cit., p. 220.

Și aceasta, întrucât înainte de a lua cunoștință despre realitate, subiectul cunoscător trebuie să o trăiască. Este aceeași situație cu cea în care, înainte de a lua cunoștință despre sine însuși, este necesar ca subiectul să existe. Pot fi, cum arată Nae Ionescu, adoptate două căi prin care se poate intra în interacțiune cu realitatea, înțeleasă ca depășire a subiectivității: în primul rând, prin trăire și în al doilea rând, prin cunoaștere. Derivă de aici două tipuri umane, fundamentale, respectiv *tipul logic* și *tipul mistic*. În acest sens, chiar și mistica, afirmă Nae Ionescu, poate fi considerată un instrument de cunoaștere, dar nu conceptual, fiindcă se bazează pe identificarea subiectului cu obiectul, și are ca rezultat determinarea unei perspective asupra realității. Nae Ionescu considera iubirea ca fiind cel mai important instrument mistic de cunoaștere²⁶. Emil Cioran nu este de acord cu concepția lui Nae Ionescu, conform căreia acesta considera iubirea și acțiunea ca fiind forme de echilibru. Din acest motiv, le califică drept modalități prin care se suspendă luciditatea gândirii. Și aceasta, întrucât nici iubirea, nici acțiunea, cu atât mai puțin arta, referindu-se mai ales la poezie și muzică, nu sunt în stare să vindece suferința morții. Cioran își face, din lipsa de încredere în sine și în oameni, un program filosofic care intră în contradicție cu metafizica iubirii, susținută de profesorul său²⁷. În acest context, Nae Ionescu menționează că singurul temei al meditației metafizice ar fi necesitatea ca omul să-și găsească un rost în această existență. Se desprinde de aici o implicație a antropologiei în problematica ridicată de metafizică, axată, îndeosebi, pe necesitatea noastră de a cunoaște, de a ști. În acest sens, apare relația dintre om și existență, relație de tipul *subiect – obiect*, care reprezintă fundamentul oricărei probleme a cunoașterii. Nae Ionescu recurge la exemplul biblic al „fructului oprit”, considerat a fi chiar conștiința ființei umane, sfâșiata între bine și rău, în necesitatea omului de a cunoaște. Această determinare reprezintă însăși condiția umană. Referindu-se la problema cunoașterii, Nae Ionescu afirmă că omul încearcă să o rezolve prin depășirea propriei condiții, tinzând către condiția divină. Totuși, actul său este, în esență, atât o împotrivire față de Dumnezeu, cât și o împotrivire față de sine însuși²⁸. O cunoștință, arată Nae Ionescu, este o realitate, dar această realitate poate fi numită așa întrucât se raportează la altceva din exteriorul ei.

Totuși, care sunt condițiile care fac posibilă această realitate, se întreabă Nae Ionescu. Prima dintre condiții ar fi aceea prin care se presupune că există ceva ce poate fi cunoscut, în caz contrar orice cunoaștere ar fi imposibilă. Am putea să menționăm aici faptul că este real ceea ce exercită o activitate, fiindcă se presupune că orice activitate trebuie să aibă un suport real. În acest caz și reciproca este valabilă, în sensul în care oricărei realități îi poate fi asociată o activitate. Dar dacă este așa, spune Nae Ionescu, este neapărat necesar ca aceste acțiuni să ajungă la cunoștința noastră? Adică, dintr-o altă perspectivă, se poate spune că toate acțiunile

²⁶ Viorel Cernica, *op. cit.*, p. 141.

²⁷ Constantin Aslam, *op. cit.*, p. 318.

²⁸ Nae Ionescu, *Tratat de metafizică*, ed. cit., pp. 158–159.

realităților pot ajunge la cunoștința noastră? Nae Ionescu nu este de acord cu această supoziție, motiv pentru care conchide că această cale de a defini realitatea poate prezenta anumite neajunsuri, în sensul în care există nenumărate lucruri pe care noi nu le cunoaștem. Așadar, se întreabă Nae Ionescu, ce ar putea fi realitatea? Putem să încercăm să explicăm această realitate prin faptul că ar putea fi orice obiect de gândire, indiferent dacă el există cu adevărat sau nu²⁹. Prezența, menționează Nae Ionescu, nu este o calitate obiectivă, ci este o relație. Această prezență trebuie înțeleasă ca fiind ceva exterior mie, cu care sunt în relație, nefiind vorba aici despre o prezență sensibilă. Cineva poate fi prezent, deși fizic lipsește, cum ar fi o persoană care a trecut dincolo de viață. Din această perspectivă, se poate vorbi despre persistența ființei ca ființă, care, în acest context, reprezintă o realitate³⁰. În acest sens, M. Heidegger afirma că lucrurile dezbătute de filosofie nu pot fi înțelese decât printr-o transformare a Dasein-ului uman. Și aceasta, fiindcă o cunoaștere metafizică a esenței lumii nu înseamnă o luare la cunoștință a unui lucru neapărat prezent, ci este o deschidere conceptuală a interogării de ordin fenomenologic, într-o direcție bine determinată, dar care să nu aibă ca suport, în mod condițional, prezența fenomenului ca atare. Realitatea, arată Heidegger, fără condiționarea prezenței unui lucru sau a altuia, poate fi văzută ca fiind o stare de manifestare a ființării propriu-zise, în integralitatea ei³¹. În acest context, Nae Ionescu afirma că omul se raportează la lume în trei moduri, respectiv prin căutarea ființei ultime (omul care suferă), prin trăirea nemijlocită a experiențelor existențiale (omul mirat) și prin încadrarea în tipare a realității (omul conceptual). Faptele specifice care rezultă de aici sunt cele de natură religioasă, metafizică sau științifică³². Referindu-se la realitate, Nae Ionescu considera că este un dat, a cărui justificare ne scapă și care formează un fel de presupunere, o prejudecată care susține orice teorie ulterioară. Conștiința poate constata existența acestei realități, întrucât realitatea în sine nu este altceva decât o stare de conștiință.

În acest sens, putem vorbi despre conștiință nu în stadiul ei critic, ci în stadiul ei realist, situație în care se poate spune că realitatea există, fiindcă omul poate lua la cunoștință despre existența ei. Ceea ce putem cunoaște din realitate, sub raport metafizic, nu este realitatea însăși, ci este cea dedusă din anumite postulate, cu ajutorul rațiunii. Totuși, cunoștința noastră nu se limitează doar la această realitate, afirmă Nae Ionescu, întrucât acest concept nu trăiește numai în timp sau numai în spațiu. Conceptul în cauză este lipsit de *ce a fost* sau *ce va fi*, real fiind, în esență, ceea ce este la momentul actual³³. Totuși, ce raport există între concept și realitate? Conform unor opinii, cu care Nae Ionescu nu este de acord, putem spune despre concept că ar fi o unitate a notelor comune ale unor obiecte și apoi conceptul

²⁹ Nae Ionescu, *Teoria cunoștinței*, ed. cit., pp. 62–66.

³⁰ Nae Ionescu, *Tratat de metafizică*, ed. cit., p. 201.

³¹ Martin Heidegger, *op. cit.*, p. 386.

³² Viorel Cernica, *op. cit.*, p. 145.

³³ Nae Ionescu, *Teoria cunoștinței*, ed. cit., pp. 87–101.

rezultă prin deducerea acestei unități prin activitatea de comparare a obiectelor. În acest sens, a cunoaște un lucru înseamnă a-l încadra într-un anumit concept sau a găsi o mulțime de obiecte cu care acest lucru să aibă puncte comune. Conceptul poate fi considerat a fi preexistent realității, motiv pentru care orice obiect supus atenției este subsumat *a priori* conceptului din realitatea specifică. Și aceasta, fiindcă nu putem cunoaște un obiect decât dacă putem să-l reducem, cel puțin în parte, la cunoștințele anterioare legate de realitatea respectivă. Operația aceasta de reducere, menționează Nae Ionescu, este necesară procesului de cunoaștere, dar nu trebuie să identificăm conceptul cu esența, fiindcă avem de-a face cu două domenii diferite, respectiv domeniul realității și cel al cunoscutului. În acest sens, Nae Ionescu se întreabă dacă, având în vedere faptul că în procesul de cunoaștere luăm contact cu realitatea, acest proces este singurul prin care noi putem lua act de existența realității. Spune, în acest sens, că procesul de cunoaștere nu poate fi singura cale către realitate, fiindcă ființa umană există pur și simplu, înainte de a lua la cunoștință despre propria existență, ca fundament pentru cunoașterea ulterioară a realității. În acest context, afirmă Nae Ionescu, se ivește o problemă insurmontabilă, care constă în a stabili dacă trăirea existenței este posibilă în mod individual, cu determinări bine stabilite și de netrecut sau orice existență poate să-și extindă limitele, depășindu-se pe ea însăși? Se ajunge, în acest mod, la o dilemă fundamentală pentru metafizică, în opinia lui Nae Ionescu, și anume dilema care constă în a alege trăirea existenței prin depășirea individualului, a propriilor limite, și existența desemnată, între granițe bine stabilite, depășite doar conceptual, prin cunoaștere³⁴.

În încheiere, se poate menționa faptul că ipoteza de la care am plecat, respectiv aceea că paideuma metafizică a lui Nae Ionescu este o transcendență a realității în cunoaștere, se confirmă parțial, întrucât această metafizică nu reușește să evalueze toate ipostazele realității studiate. Din acest motiv, putem pune sub semnul îndoielii cunoașterea la care ajungem prin această paideumă, cunoaștere care este fragmentară și cu aspecte neelucidate. În acest sens, metafizica lui Nae Ionescu poate fi considerată a fi doar un demers donquijotesc, care nu poate ajunge la cunoaștere, în toate aspectele ei, dar poate revela o trăire, individuală și subiectivă.

³⁴ *Idem, Curs de metafizică*, ed. cit., pp. 105–106.

